

نیازسنجی آموزشی زنان روستای قمام شهرستان سنقر (بر مبنای مدل بوریچ و تحلیل کوادرانت)

کیومرث زر افشانی*، حسین آگهی**، خوشقدم خالدی***

چکیده: در بسیاری از برنامه‌های آموزشی ترویجی توجه اندکی به نیازهای آموزشی از دیدگاه مخاطبین و کارشناسان ترویج می‌گردد و در نتیجه اثربخشی فعالیت‌های ترویجی تحت شعاع قرار می‌گیرد. لذا هدف از این پژوهش توصیفی-پیمایشی بررسی نیازهای آموزشی زنان روستای قمام شهرستان سنقر با استفاده از دو مدل نیازسنجی بوریچ و کوادرانت بود. جامعه آماری این مطالعه را زنان روستای قمام در شهرستان سنقر و کارشناسان ترویج تشکیل دادند. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و بهره‌گیری از جدول کرجسی و مورگان تعداد ۱۰۰ نفر از زنان روستایی انتخاب شدند. با توجه به محدودیت تعداد کارشناسان ترویج اقدام به سرشماری نموده و تعداد ۳۵ نفر از آنان در این مطالعه شرکت نمودند. این پژوهش در دو مرحله انجام گردید؛ نخست نیازهای آموزشی زنان روستایی از دیدگاه خودشان با استفاده از پرسشنامه مبتنی بر مدل بوریچ مشخص گردید. نتایج این بخش نشان داد که ۱۲ نیازآموزشی، دارای بالاترین اولویت می‌باشند که ۳ اولویت اول به ترتیب شامل اقتصاد خانه‌داری، آموزش تغذیه‌ی کودکان و مهارت‌های طبخ غذا بود. در مرحله دوم با استفاده از مدل کوادرانت نیازها از دیدگاه زنان و کارشناسان تطبیق داده شد، نتایج نشان داد که اکثر نیازهای آموزشی از دیدگاه زنان و کارشناسان با یکدیگر تطابق دارد. به منظور اثربخشی برنامه‌های ترویجی، توجه به دیدگاه زنان روستایی و کارشناسان ترویج امری ضروری بوده و این مسئله با استفاده از مدل نیازسنجی بوریچ و کوادرانت امکان پذیر است.

واژگان کلیدی: نیازسنجی، مدل بوریچ، مدل کوادرانت، زنان روستایی، نیازهای آموزشی.

* دانشیار دانشکده کشاورزی و عضو پژوهشکده اقتصادی اجتماعی دانشگاه رازی

zarafshani2000@yahoo.com

hosseinagahi_raziuniversity@yahoo.com

sahar.kh61@gmail.com

** دانشیار دانشکده کشاورزی، دانشگاه رازی

*** کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۱۰/۱۶ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۹/۱۰/۱۱

مقدمه و طرح مسئله

امروزه که پیشرفت‌های ناگهانی، تصاعدی و حیرت‌انگیز علوم کشاورزی در نیمه دوم قرن بیستم، دیدگاه‌های علمی مانند اندیشه‌ی توسعه‌ی پایدار، بهره‌وری بهینه از منابع مادی و انسانی را مطرح ساخته است و ارتقاء هر چه بیشتر اقتصاد خانواده‌ی روستایی به عنوان اساسی‌ترین عنصر در توسعه‌ی بخش کشاورزی و توسعه‌ی روستایی به شمار می‌رود، بنابراین اهمیت آموزش، به منظور بهره‌مندی مطلوب از منابع انسانی، به ویژه زنان روستایی که پیشرفت در بخش کشاورزی توسط آنان بهتر میسر می‌شود، بیش از پیش آشکار است. بدین لحاظ ایجاد فرصت‌های لازم برای آموزش زنان روستایی در جهت افزایش سطح اطلاعات و معلومات علمی و فنی آنان، از جمله اقدامات بنیانی در فرآیند توسعه روستایی است.

آموزش زنان روستایی بدون توجه به نیازهای آنان موجب افت اثربخشی برنامه‌ها، بی‌رغبتی زنان برای شرکت در دوره‌های آموزشی و هدر رفتن سرمایه‌های ملی می‌شود، لذا انجام نیازسنجی دقیق آموزشی جهت پی بردن به نیازهای واقعی زنان امری اجتناب ناپذیر است. توجه به نیازهای آموزشی زنان می‌تواند جامعه روستایی را به سمت توسعه و بهبود سوق دهد.

نخستین گام در برنامه‌ریزی ترویجی تعیین نیازهای آموزشی است. نیاز وضعیتی است بین آنچه هست و آنچه مطلوب است و باید به وجود آید. به عبارت دیگر شکافی است که بین سطح فعلی قابلیت‌ها و سطوح بالاتر آن وجود دارد نولز^۱ (۱۹۷۳). نیازسنجی، فرآیند مشخص کردن آن چیزی است که باید آموخته شود؛ یعنی تعیین جهت‌گیری کلی برنامه و تشخیص کمبود و نارسایی در دانش و مهارت‌ها می‌باشد (فتحی و اجارگاه، ۱۳۷۳). به عقیده‌ی کلارمین^۲ (۱۹۹۷)، نیاز آموزشی عبارت است از عملکرد شغلی ضعیف یا مهارت ناکافی که می‌تواند بوسیله‌ی آموزش اصلاح گردد. پنینگتون^۳ (۱۹۸۰) احساس کمبود فرد نسبت به وضعیت مطلوب را نیاز می‌نامد. نیازها انواع مختلفی دارند که یکی از آن‌ها نیاز محسوس می‌باشد و به عقیده‌ی مونت^۴ (۱۹۹۷) این نیاز به عنوان خواسته یا میل فرد در نظر گرفته می‌شود. نیاز محسوس چیزی است که فرد مورد نظر، ضرورت آن را حس کرده باشد. نکته‌ی مقابل این نوع نیاز، نیاز غیر محسوس می‌باشد بدین معنا که فرد ضرورت آن را حس نکرده است.

---

1. Knowles

2. Kleiman

3. Pennington

4. monette

انجام نیازسنجی دقیق آموزشی می‌تواند بنیان اصلی برای طرح‌ریزی و اجرای یک برنامه‌ی آموزشی باشد. طرح‌ریزی و اجرای پروژه‌های نیازسنجی آموزشی در هر سطحی مستلزم پیروی از یک طرح و الگوی عمل مشخص است و انتخاب مدل مناسب می‌تواند باعث تسهیل و افزایش دقت و اعتبار فرآیند نیازسنجی شود (عباس زادگان، ۱۳۷۹). ویت کین^۱ (۱۹۸۴) اظهار می‌دارد که هیچ مدل یا چارچوب مفهومی برای نیازسنجی وجود ندارد که مورد پذیرش جهانی باشد.

در طی چهار دهه‌ی گذشته مدل‌های نیازسنجی زیادی بوجود آمده است که هر کدام از این مدل‌ها دارای هدف‌های ویژه‌ای است؛ از جمله این مدل‌ها می‌توان به مدل نیازسنجی گیلبرت^۲ (۱۹۷۸)، روست^۳ (۱۹۸۷)، مورک و ویلز^۴ (۱۹۸۸)، کافمن^۵ (۱۹۹۲)، بارتون و میلر^۶ (۱۹۹۱)، گوردون^۷ (۱۹۹۴) و هانوم و هانسن^۸ (۱۹۸۹) اشاره کرد.

در این پژوهش جهت تعیین نیازهای آموزشی پاسخ‌گویان از دو مدل نیازسنجی بوریچ^۹ (۱۹۸۰) و کوادرانت (۱۹۸۱) استفاده شده است. تیلور^{۱۰} (۱۹۷۱)، تفاوت بین شرایط موجود و هنجارهای مقبول را نیاز می‌نامد. این تعریف، پایه و اساس مدل بوریچ می‌باشد. فرض مدل نیازسنجی بوریچ این است که افراد مخاطب نیازسنجی بهتر می‌توانند در مورد عملکرد خود قضاوت کنند. این مدل بر پایه‌ی اختلاف نمره‌ی بین میزان اهمیت موضوع آموزشی و مهارت فرد در آن زمینه بنا نهاده شده است. مدل نیازسنجی بوریچ بر روش‌های رایج نیازسنجی برتری دارد. (باریک و همکاران^{۱۱}، ۱۹۸۳؛ باریک و پوول^{۱۲}، ۱۹۸۶؛ واتر و هاسکل^{۱۳}، ۱۹۸۹). زیرا در این مدل مخاطبان، علاوه بر تعیین اهمیت موضوعات آموزشی، میزان مهارت خود را نیز مشخص می‌نمایند (بوریچ، ۱۹۸۹). بدین ترتیب افراد فاصله‌ی بین آنچه که قادر هستند انجام دهند و آنچه که باید قادر باشند را تخمین می‌زنند (بوریچ، ۱۹۸۰). در مدل بوریچ بر اساس تعریف نیاز،

1. Witkin

2. Gilbert

3. Rosset

4. Murk & wells

5. Kaufman

6. Burton & Mirrill

7. Gordon

8. Hannum & Hansen

9. Borich

10. Tylor

11. Barrick, et.al

12. Barrick & Powell

13. Waters & Haskell

فاصله‌ی بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب، بوسیله تفاوت نمره‌ی اهمیت و مهارت بدست آمده و بدینوسیله نیازهای پاسخ‌گویان مشخص می‌شود. نیازهایی بالاترین اولویت را خواهند داشت که اهمیت آن‌ها زیاد و مهارت افراد در آن زمینه کم باشد. در روش های نیازسنجی رایج، فقط اهمیت موضوعات آموزشی از دید پاسخ‌گویان، مورد سنجش قرار گرفته و سپس بر اساس میانگین اهمیت به اولویت‌بندی نیازها می‌پردازند؛ این در حالی است که ممکن است علی‌رغم اهمیت موضوعات آموزشی، مهارت افراد در آن زمینه بالا بوده و نیازی به آموزش نداشته باشند. بدین ترتیب نیازسنجی تنها بر اساس میانگین اهمیت نیاز، ممکن است موجب برآورد صحیحی از نیازها نشود.

به منظور تطبیق نیازها از دید زنان و کارشناسان از مدل کوادرانت استفاده شد که توسط گابل، پچیون و جیلانگ^۱ (۱۹۸۱) ارائه شده است. این مدل، نیازهای آموزشی را از دید کارشناسان و زنان، مورد مورد بررسی قرار داده و سپس موضوعاتی را که از هر دو دیدگاه، اولویت‌های بالاتری را کسب نموده‌اند، مشخص می‌نماید؛ به عبارت دیگر میزان توافق زنان و کارشناسان را در زمینه‌ی نیازهای آموزشی تعیین می‌کند. مدل کوادرانت، احتمال خطا در نیازسنجی را کاهش می‌دهد (ویت کین، ۱۹۸۴)، زیرا قضاوت دوطرفه در مورد نیازهای آموزشی وجود دارد؛ بدین ترتیب، هم نیازهای محسوس زنان از دید خود آنان و هم نیازهای غیرمحسوس آنان، از دید کارشناسان در فرآیند نیازسنجی دخیل می‌باشد. بدین ترتیب به وسیله مدل کوادرانت، نیازهای واقعی فراگیران که ترکیبی از نیازهای محسوس و غیرمحسوس آنان است مشخص می‌شود. لذا هدف کلی این پژوهش تعیین نیازهای آموزشی زنان روستای قمام شهرستان سنقر با استفاده از مدل بورپیچ و مقایسه آن با دیدگاه کارشناسان ترویج با استفاده از مدل کوادرانت بود. در راستای این اهداف سؤالات اختصاصی زیر مطرح گردید:

۱. نیازهای آموزشی زنان روستایی از دیدگاه خود آنان با استفاده از مدل نیازسنجی بورپیچ کدام است؟
۲. نیازهای آموزشی زنان از هر دو دیدگاه زنان روستایی و کارشناسان ترویج با استفاده از مدل نیازسنجی کوادرانت کدام است؟
۳. مقایسه نتایج حاصل از مدل کوادرانت و مدل بورپیچ چه نتایجی را نشان می‌دهد؟

---

1. Gabel, Pechone & Gilling

ملاحظات نظری

به عقیده‌ی بارتون^۱ (۱۹۸۵) نیازسنجی آموزشی فرآیند تعیین شکاف بین وضعیت مطلوب و وضعیت موجود به منظور مشخص نمودن نیازها و اولویت‌بندی آن‌ها برای تعیین محتوای برنامه‌ی آموزشی می‌باشد. برادشا^۲ (۱۹۷۲) اظهار می‌دارد که نیازسنجی آموزشی فرآیندی است که طی آن اهداف آموزشی طراحی گردیده و با توجه به وضع موجود، نیازهای آموزشی مشخص شده و اولویت‌بندی می‌گردد. اولین هدف نیازسنجی، حصول اطمینان از نیاز به آموزش و تعیین نوع برنامه‌ی آموزشی می‌باشد. انجام نیازسنجی به کارشناسان ترویج امکان می‌دهد که با نکات ضعف و قوت زنان روستایی جهت مشارکت در برنامه‌های آموزشی آشنا شده و هم چنین فرصت مشارکت در تجزیه و تحلیل نیازها را برای زنان روستایی فراهم می‌آورد.

مطالعات کشورهای مختلف نشان داده است که زنان روستایی تنها ۳۴ درصد از خدمات آموزشی ترویج را دریافت می‌کنند و تنها ۵ درصد از آنان، به طور مفید از برنامه‌های آموزشی- ترویجی استفاده می‌نمایند (سوانسون^۳ و همکاران، ۱۹۹۰). در جوامع مختلف روستاهای آفریقا، زنان ۷۰ درصد از کل فعالیت‌های کشاورزی را انجام می‌دهند. بر اساس گزارش سازمان فائو در سال ۱۹۷۵، زنان روستاهای آفریقا ۱۰۰ درصد فعالیت‌های تولید غذا، ۵۰ درصد فعالیت‌های دامپروری و ۶۰ درصد فعالیت‌های بازاریابی را انجام می‌دهند. در ایالت آیوا، ۵۰ درصد زنان در برنامه‌ریزی، ۹۲ درصد آنان در فرآیند و ۷۹ درصد آنان در بازاریابی تولیدات کشاورزی فعالیت دارند (اولاوی^۴، ۱۹۸۵) بنابراین با توجه به نقش عمده زنان در اکثر زمینه‌ها، آموزش آنان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

آموزش زنان دارای اثر بخشی اجتماعی، اقتصادی و شخصی می‌باشد که از آن جمله می‌توان به سلامت شخصی و خانوادگی، آمادگی برای مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی و توانمندسازی زنان اشاره نمود (پاچنر، ۱۹۹۳ به نقل از ساتیو^۵ ۱۹۹۲) فرض رایج برنامه‌های ترویجی این است که اکثر فعالیت‌های کشاورزی، توسط مردان انجام می‌شود در حالی که به ویژه در کشورهای در حال توسعه، زنان نقش بسیار

---

1. Burton

2. Bradshaw

3. Swanson

4. Uolawoye

5. Satio

مهمی را در اقتصاد روستایی بازی می‌کنند. سرشماری هندوستان در سال ۱۹۹۱ نشان داد که علی‌رغم اهمیت آموزش زنان روستایی، اختلاف بین سواد آموزی زنان و مردان در هندوستان، حدود ۲۳ درصد بوده است.

زنان روستاهای نیجریه علاوه بر تولیدات زراعی، در سایر فعالیت‌ها مانند دامداری، شیلات و جنگل‌داری نیز فعالیت دارند (نانیلو و گادزاما^۱، ۱۹۹۱). علی‌رغم نقش عمده‌ی زنان در تولیدات کشاورزی در این کشورها گرایش آموزش‌های ترویجی بیشتر به طرف مردان بوده و زنان مورد غفلت قرار گرفته‌اند. دو دهه بعد از اولین کنفرانس ایالات متحده در زمینه‌ی «زنان و توسعه» در مکزیک (۱۹۷۵)، آموزش زنان، برای بانک جهانی و آژانس‌های ایالات متحده به عنوان یک اولویت تلقی شده و هدف آن سوادآموزی زنان بود که متأسفانه دستیابی به این هدف، در جوامع روستایی کشورهای در حال توسعه، ناامید کننده است (راجیکا^۲، ۱۹۹۷). بر اساس مطالعاتی که در مورد وضعیت زنان در ایران انجام شده است، برای رسیدن به سطوح ایده‌آل توسعه، انجام فعالیت‌هایی نظیر ترویج و آموزش بهداشت، آموزش روش‌های بهبود تولیدات کشاورزی و سوادآموزی، امری اجتناب‌ناپذیر می‌باشد (اخلاص‌پور، ۱۳۷۱). مطالعه‌ی موردی روستای آهندان تهران نشان داده است که زنان این روستا نقش مهمی در امر تولید دارند و اگر رئیس خانوار به ازای کار زنان مزدپردازد، زراعت مقرون به صرفه نخواهد بود. این وضعیت در مورد خانوارهای کم زمین و متوسط، یعنی حدود ۷۶ درصد خانواده‌های روستایی صادق است (سرحدی، ۱۳۷۳). زنان روستایی وقت خود را به شش مسئولیت عمده شامل: وظایف همسری، مادری، کدبانوگری، فعالیت‌های اجتماعی، فعالیت‌های کشاورزی و کارهایی که در ازای آن مزد دریافت می‌کنند، اختصاص می‌دهند (ولی زاده دانا، ۱۳۷۱). این مطالعه نشان می‌دهد که زنان و دختران، بیشترین وقت خود را به کشاورزی و تولیدات خانگی اختصاص می‌دهند بنابراین توجه به آموزش آنان در این زمینه امری مهم می‌باشد. زنان در اقتصاد خانوار روستایی نقش مؤثری دارند و این در حالی است که نقش آموزش و پرورش در زندگی آنان بسیار کم‌رنگ می‌باشد.

---

^۱. Nnonyelu & Gadzama

^۲. Rajika

روش تحقیق

این پژوهش از نظر ماهیت، از نوع پژوهش‌های کمی، از نظر هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی و از لحاظ گردآوری اطلاعات از نوع تحقیق پیمایشی محسوب می‌شود. جامعه‌ی آماری این مطالعه را زنان روستای قمام در شهرستان سنقر و کارشناسان ترویج تشکیل دادند. زنان روستایی در رده سنی ۱۶ تا ۵۸ سال بودند که علاوه بر مشارکت در کارهای کشاورزی به فعالیت‌هایی از قبیل بافندگی فرش، گلیم و زیلو نیز اشتغال دارند.

با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و بهره‌گیری از جدول کرجسی و مورگان^۱ تعداد ۱۰۰ نفر از زنان روستایی انتخاب شدند. با توجه به محدودیت تعداد کارشناسان ترویج، اقدام به سرشماری نموده و تعداد ۳۵ نفر از آنان در این مطالعه شرکت نمودند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای^۲ مبتنی بر مدل بورپیچ بود که شامل ۳۷ نیاز آموزشی زنان روستایی بوده که محورهای عمده این نیازها از نتایج تحقیقات قبلی، لیست دوره‌های آموزشی سازمان جهاد کشاورزی و کتاب‌های مربوطه استخراج شد و در زمینه‌ی زراعت، دامپروری، باغبانی، منابع طبیعی، مهارت‌های ویژه‌ی زنان، امور فرهنگی- اجتماعی و سوادآموزی بود.

روایی ظاهری و محتوایی^۳ پرسشنامه به وسیله‌ی پانل متخصصین^۴، مشتمل بر هیئت علمی ترویج کشاورزی و کارشناسان ترویج تأیید شد. این تحقیق در دو مرحله انجام شد؛ در مرحله‌ی اول به منظور تعیین نیازهای آموزشی زنان روستایی از دید خود آنان، از مدل نیازسنجی بورپیچ استفاده شد. زنان در مورد هر یک از سؤالات پرسشنامه، با استفاده از طیف لیکرت^۵ مشخص نمودند که هر یک از موضوعات آموزشی مورد سنجش تا چه حد برای آنان اهمیت دارد. عدد ۱ نشانه‌ی عدم اهمیت و عدد ۵ نشانه‌ی اهمیت بسیار زیاد موضوع آموزشی می‌باشد. سپس میزان مهارت خود را نیز با استفاده از طیف لیکرت مشخص نمودند؛ عدد ۱ نشانه‌ی عدم مهارت و عدد ۵ نشانه‌ی مهارت زیاد می‌باشد. بدین ترتیب برای هر موضوع آموزشی ۲ امتیاز محاسبه گردید که یکی گویای میزان اهمیت موضوع آموزشی و دیگری

---

1. Kerejice & Morgan

2. Questionnaire

3. Content & Face Validity

4. Panel of Exxperts

5. Likert-Type-Scale

۱۷۲ زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، دوره ۹، شماره ۱، بهار ۱۳۹۰

گویای میزان مهارت زنان بود. با استفاده از فرمول بوریچ، اولویت هر ۳۷ موضوع آموزشی از دید زنان روستایی مشخص شده و مرتب گردید. فرمول مدل بوریچ به صورت زیر می‌باشد:

$$MWDS^1 = WDS$$

که در آن :

$$MWDS = \text{نمره اولویت}$$

$$WDS = mI * (I - C)$$

I = اهمیت هر یک از ۳۷ موضوع آموزشی از دید زنان

C = مهارت زنان در رابطه با هر یک از ۳۷ موضوع آموزشی

mI = میانگین اهمیت هر یک از ۳۷ موضوع آموزشی

در این مدل، موضوعات آموزشی که نمره اولویت آن‌ها بالای ۴ باشد بیشترین نیاز به آموزش را دارا می‌باشند. موضوعاتی که نمره اولویت آن‌ها بالای ۳ و ۲ باشد جزء نیازهای آموزشی نبوده اما نیاز به تقویت دارند. موضوعاتی که نمره اولویت آن‌ها زیر ۲ باشد نیاز به آموزش ندارند.

در مرحله دوم تحقیق، به منظور تطبیق نیازهای آموزشی زنان روستایی با نظرات کارشناسان ترویج از مدل کوادرانت استفاده شد. این مدل، جهت مشخص نمودن نقاط اشتراک دیدگاه زنان روستایی و کارشناسان ترویج در زمینه نیازهای آموزشی می‌باشد. این نقاط اشتراک، موضوعات آموزشی می‌باشد که از هر دو دیدگاه اولویت‌های بالایی را کسب نموده اند. بدین منظور پرسشنامه را در اختیار کارشناسان ترویج قرار داده و آنان با استفاده از طیف لیکرت، میزان اهمیت هر یک از ۳۷ موضوع آموزشی را برای زنان روستایی و همچنین میزان مهارت آنان را مشخص نمودند. سپس تفاوت نمره اهمیت و مهارت $(I - C)$ را برای هر یک از ۳۷ موضوع آموزشی از دید کارشناسان محاسبه نمودیم.

در مدل کوادرانت^۲، یک ماتریس^۳ دو در دو مورد استفاده قرار می‌گیرد که یک بعد آن، تفاوت نمره اهمیت و مهارت هر یک از ۳۷ موضوع آموزشی را از دید زنان و بعد دوم آن، تفاوت نمره اهمیت و مهارت هر یک از ۳۷ موضوع آموزشی را از دید کارشناسان نشان می‌دهد. نتایج این مدل را می‌توان در

³¹. MWDS: Mean Weighted Discrepancy Score

². Quadrant Model

³. Matrix

نیازسنجی آموزشی زنان روستای قمام شهرستان سنقر ۱۷۳

قالب نمودار پراکنش نشان داد که با استفاده از میانگین دو متغیر به ۴ ربع تقسیم می‌شود و در نهایت موضوعات آموزشی در این چهار ربع قرار می‌گیرند.

ربع ۱: شامل اختلاف نمره‌ی اهمیت و مهارت بالا، هم برای زنان روستایی و هم برای کارشناسان ترویج می‌باشد.

ربع ۲: شامل اختلاف نمره‌ی اهمیت و مهارت بالا، برای زنان روستایی و اختلاف نمره‌ی اهمیت و مهارت پایین، برای کارشناسان ترویج می‌باشد.

ربع ۳: شامل اختلاف نمره‌ی اهمیت و مهارت پایین، برای زنان روستایی و اختلاف نمره‌ی اهمیت و مهارت بالا، برای کارشناسان ترویج می‌باشد.

ربع ۴: شامل اختلاف نمره‌ی اهمیت و مهارت پایین، هم برای زنان روستایی و هم برای کارشناسان ترویج می‌باشد. بدین ترتیب موضوعاتی که در ربع یک قرار می‌گیرند، اولویت‌های آموزشی را تشکیل می‌دهند. موضوعاتی که در ربع ۲ و ۳ قرار می‌گیرند، جزء اولویت‌های آموزشی نبوده ولی نیاز به تقویت دارند. موضوعاتی که در ربع ۴ قرار می‌گیرند، نیازی به آموزش ندارند (ویت کین^۱، ۱۹۸۴).

نتایج و یافته‌ها

یافته‌های حاصل از پژوهش، نشان داد که میانگین سنی پاسخ‌گویان حدود ۳۸ سال است. از لحاظ متغیرهای اجتماعی از قبیل سطح تحصیلات، تعداد فرزندان، اشتغال زنان به کارهای جانبی می‌توان اظهار داشت که از لحاظ سطح تحصیلات، ۵۶ درصد آنان بیسوا د، ۴۰ درصد آنان در مقطع ابتدایی و ۴ درصد آنان در مقطع راهنمایی بودند. از لحاظ تعداد فرزندان، بیشترین فراوانی مربوط به ۵ فرزند و کمترین فراوانی مربوط به ۲ فرزند بود. عمده فعالیت‌های روزمره‌ی آنان، شامل فعالیت‌های کشاورزی، دامپروری، کشاورزی، خانه‌داری و مراقبت از فرزندان بود. از لحاظ ویژگی‌های اقتصادی تقریباً فاصله طبقاتی زنان روستایی به گونه‌ای نبود که بر نتایج حاصل از تحقیق مؤثر باشد، زیرا مردم روستا از لحاظ اشتغال و میزان تملک زمین‌های زراعی و باغی و میزان دام، تفاوت فاحشی نداشتند و معیشت اکثر مردم این روستا از طریق دامپروری و زراعت می‌باشد.

---

¹. Witkin

نیازسنجی آموزشی زنان روستایی با استفاده از مدل بورپیچ

با توجه به جدول شماره ۱، یافته‌های حاصل از مدل بورپیچ نشان داد که نمره اولویت ۱۲ نیاز بالاتر از ۴ بوده و دارای بالاترین اولویت آموزشی می‌باشند؛ اولویت اول شامل «اقتصاد خانه داری» می‌باشد که باتوجه به نقش زنان در امر تولید مواد غذایی و بازاریابی آن، اقتصاد خانه‌داری به عنوان نیاز تلقی شده است. اولویت دوم شامل «آموزش تغذیه‌ی کودکان» می‌باشد؛ داشتن تغذیه‌ی سالم و رژیم غذایی مناسب در کودکان موجب بهره‌مندی آنان از ضریب هوشی بالا و رشد جسمانی مناسب شده که این مسئله به نوبه‌ی خود موجب بهره‌وری بهینه نیروی کار در آینده خواهد شد. سومین اولویت شامل «مهارت‌های طبخ غذا» بوده و چهارمین اولویت «تغذیه‌ی گیاهان زراعی» می‌باشد که با توجه به نقش مهم زنان در فرآیند تولید محصولات زراعی، آشنایی آنان با انواع کودهای حیوانی و شیمیایی و انواع کودهای ریز مغذی و میزان مصرف و زمان نیاز محصولات مختلف به این نوع کودها امری ضروری است. پنجمین اولویت شامل «آموزش خیاطی» بوده و ششمین اولویت شامل «سبزی‌کاری و گل‌کاری در منزل» می‌باشد. که آموزش سبزی‌کاری در منزل به زنان روستایی این امکان را می‌دهد که در زمینه‌ی تولید این محصولات برای مصرف خانوار خودکفا باشند. هفتمین اولویت «پرورش زنبور عسل» می‌باشد که با توجه به نقش زنان در زنبورداری سنتی، توجه به این امر ضروری است.

هشتمین اولویت شامل «تربیت پرواربند گوساله» می‌باشد، چون هدف از دامپروری در این منطقه علاوه بر تولید شیر و گوشت خانوار، فروش مازاد محصول در بازار نیز می‌باشد لذا پرواربندی گوساله به عنوان نیاز تلقی شده است. نهمین اولویت شامل «سواد آموزی» می‌باشد که لازمه‌ی حضور زنان در دوره‌های آموزشی است. دهمین اولویت «پرورش گوسفند گوشتی» و یازدهمین اولویت «تغذیه‌ی گاوشیری» می‌باشد که با توجه به اهمیت تغذیه در افزایش تولید شیر، توجه به این مسئله موجب بهبود تولیدات دامی خواهد شد. دوازدهمین اولویت «زراعت یونجه» می‌باشد که به علت تغذیه‌ی دام‌ها از یونجه‌ی تولیدی خانوار توجه به این نیاز مهم می‌باشد.

۵ موضوع آموزشی که نمره‌ی اولویت آن‌ها کمتر از ۲ بوده و نیازی به آموزش ندارند شامل اولویت‌های ۳۳ تا ۳۷ می‌باشد که به ترتیب شامل «پرورش گیاهان آپارتمانی»، «مرتج‌داری»، «زراعت نخود»، «بیماری تب برفکی» و «بیماری هاری» می‌باشد.

جدول (۱): نیازهای آموزشی زنان روستایی با استفاده از مدل بورج

ردیف	نیازهای آموزشی	میانگین اهمیت	میانگین مهارت	نمره اولویت
۱	اقتصاد خانه‌داری	۴/۹۴	۳/۴۷	۷/۳۰
۲	آموزش تغذیه کودکان	۴/۴۱	۲/۸۰	۷/۲۱
۳	مهارت‌های طبخ غذا	۴/۳۶	۳/۰۷	۵/۶۸
۴	تغذیه گیاهان زراعی	۴/۳۳	۳/۰۸	۵/۴۴
۵	آموزش خیاطی	۴/۷۱	۳/۵۷	۵/۳۹
۶	سبزی‌کاری و گل‌کاری در منزل	۴/۳۱	۳/۱۱	۵/۲۰
۷	پرورش زنبور عسل	۴/۵۹	۳/۴۹	۵/۰۹
۸	تربیت پرواربند گوساله	۴/۴۹	۳/۴۳	۴/۸۱
۹	سوادآموزی	۴/۱۰	۲/۹۵	۴/۶۷
۱۰	پرورش گوسفند گوشتی	۴/۴۵	۳/۴۱	۴/۵۶
۱۱	تغذیه گاو شیری	۴/۲۲	۳/۲۱	۴/۳۰
۱۲	زراعت یونجه	۴/۵۸	۳/۶۹	۴/۰۹
۱۳	مدیریت تلفیقی مبارزه با سن	۴/۵۳	۳/۶۵	۳/۹۵
۱۴	استفاده از کودهای ریزمغذی	۴/۵۳	۳/۶۶	۳/۹۱
۱۵	بهداشت شیر	۴/۱۶	۳/۲۴	۳/۸۰
۱۶	بیماری مشترک انسان و دام	۳/۶۸	۲/۶۹	۳/۶۷
۱۷	بهداشت و بیماری طیور	۳/۸۶	۲/۵۹	۳/۵۲
۱۸	بیماری‌های انگلی داخلی و خارجی دام	۴/۳۸	۳/۵۷	۳/۵۰
۱۹	بهداشت دام و جایگاه	۴/۲۱	۳/۳۸	۳/۴۷
۲۰	تبدیل زمین‌های کم بازده به علوفه	۴/۳۲	۳/۵۲	۳/۴۳
۲۱	مبارزه با آفات و بیماری‌های زراعی	۴/۵۳	۳/۸۰	۳/۲۹
۲۲	تولید و تبدیل فراورده‌های زراعی و دامی	۴/۰۹	۳/۳۲	۳/۱۸
۲۳	زراعت کلزا	۴/۲۱	۳/۴۷	۳/۱۲
۲۴	شناسایی و بهره‌برداری از گیاهان دارویی	۴/۰۳	۳/۲۶	۳/۰۹

ادامه جدول (۱): نیازهای آموزشی زنان روستایی با استفاده از مدل بورلیج

ردیف	نیازهای آموزشی	میانگین اهمیت	میانگین مهارت	نمره اولویت
۲۵	کاشت و پرورش مو	۴/۳۹	۳/۷۱	۲/۹۵
۲۶	آموزش روش‌های مناسب تولید	۴/۱۹	۳/۵۱	۲/۸۲
۲۷	کشت و پرورش قارچ	۳/۶۳	۲/۸۵	۲/۸۱
۲۸	تبدیل فراورده‌های دامی	۴/۲۵	۲/۶۵	۲/۷۹
۲۹	کشت سبزی و صیفی	۳/۱۸	۲/۳۰	۲/۷۵
۳۰	چگونگی تشکیل شرکت‌های تعاونی	۴/۲۸	۳/۶۷	۲/۶۲
۳۱	مبارزه با فرهنگ مرد سالاری	۳/۹۵	۳/۳۲	۲/۴۵
۳۲	آموزش مبارزه با اعتیاد	۳/۴۲	۲/۷۲	۲/۳۷
۳۳	پرورش گیاهان آپارتمانی	۳/۷۵	۳/۳۰	۱/۶۵
۳۴	مرتع‌داری	۳/۸۹	۳/۴۸	۱/۶۱
۳۵	زراعت نخود	۳/۸۱	۳/۵۸	۰/۸۵
۳۶	بیماری تب برفکی	۴/۲۵	۴/۰۶	۰/۸۳
۳۷	بیماری هاری	۲/۷۱	۲/۴۱	۰/۸۱

مقیاس: ۵=بسیار زیاد، ۴=زیاد، ۳=تاحدودی زیاد، ۲=کم، ۱=هیچ

نیازسنجی آموزشی زنان روستایی با استفاده از مدل کوادرنانت

با توجه به جدول شماره ۲ یافته‌های حاصل از مدل کوادرنانت نشان داد که ۱۰ نیاز آموزشی در ربع ۱، ۶ نیاز آموزشی در ربع ۲، ۱۱ نیاز در ربع ۳ و ۱۰ نیاز در ربع ۴ قرار گرفتند. نیازهایی که در ربع ۱ قرار می‌گیرند، از هر دو دیدگاه زنان و کارشناسان اولویت‌های بالایی را در یافت کرده‌اند و نیازهای آموزشی زنان را تشکیل می‌دهند. از ۱۰ نیاز موجود در ربع ۱، ۴ نیاز در مقوله‌ی مهارت‌های ویژه‌ی زنان بوده و شامل مهارت‌های طبخ غذا، اقتصاد خانه‌داری، خیاطی و آموزش تغذیه‌ی کودکان می‌باشد که این نتایج بر یافته‌های پژوهش اخلاص‌پور (۱۳۷۱)، ولیزاده دانا (۱۳۷۱) و سازمان برنامه و بودجه در استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۵۴) منطبق می‌باشد.

نیازسنجی آموزشی زنان روستای قمام شهرستان سنقر ۱۷۷

۲ نیاز در مقوله‌ی زراعت بوده و شامل تغذیه‌ی گیاهان زراعی و سبزی‌کاری و گل‌کاری در منزل می‌باشد. این نتایج با یافته‌های پژوهش معروفی (۱۳۶۹)، مطیع (۱۳۷۰)، اخلاص‌پور (۱۳۷۱)، ولی‌زاده (۱۳۷۱)، سرحدی (۱۳۷۰) و سرحدی (۱۳۷۱) همسو می‌باشد.

۳ نیاز در مقوله‌ی دامپروری بوده و شامل تربیت پرواربند گوساله، پرورش گوسفند گوشتی و پرورش زنبور عسل می‌باشد. این نتیجه به وسیله مطالعات نانیلوو گادزاما^۱ در نیجریه (۱۹۹۱)، گزارش سازمان فائو^۲ در آفریقا (۱۹۷۵)، اولوی (۱۹۸۵)، سرحدی (۱۳۷۰) و سرحدی (۱۳۷۱) مورد تأیید واقع شد. یکی دیگر از نیازهای آموزشی شامل سوادآموزی بود که این نتیجه با یافته‌های مطالعات راجیکا^۳ در مکزیک (۱۹۹۷)، ساتیو (۱۹۹۲)، اخلاص‌پور (۱۳۷۱)، باقری (۱۳۶۹)، بنی‌هاشمی (۱۳۷۲)، سلطانی (۱۳۷۰) و سازمان برنامه و بودجه در کرمان (۱۳۵۴) در یک راستا می‌باشد.

جدول (۲): نیازهای آموزشی زنان روستایی در ۴ ربع مدل کوادرانت

ربع ها	شماره سؤالات	موضوعات آموزشی	تفاوت نمره کارشناسان	تفاوت نمره زنان
ربع ۱	۱	مهارت‌های طبخ غذا	۴/۹۵	۲/۶۳
	۲	اقتصاد خانه‌داری	۳/۸۱	۳/۸۹
	۳	خیاطی	۳/۴۹	۴/۰۰
	۴	آموزش تغذیه کودکان	۳/۵۷	۲/۶۳
	۵	تغذیه‌ی گیاهان زراعی	۳/۳۲	۳/۸۸
	۶	سوادآموزی	۳/۲۴	۲/۶۵
	۷	سبزی‌کاری و گل‌کاری در منزل	۲/۹۲	۳/۰۰
	۸	تربیت پرواربند گوساله	۲/۸۴	۲/۶۷
	۹	پرورش گوسفند گوشتی	۲/۶۷	۲/۶۳
	۱۰	پرورش زنبور عسل	۲/۹۵	۴/۱۳

^۱. Nnonyelu & Gadzama

^۲. FAO=Food and Agricultural organization

^۳. Rajika

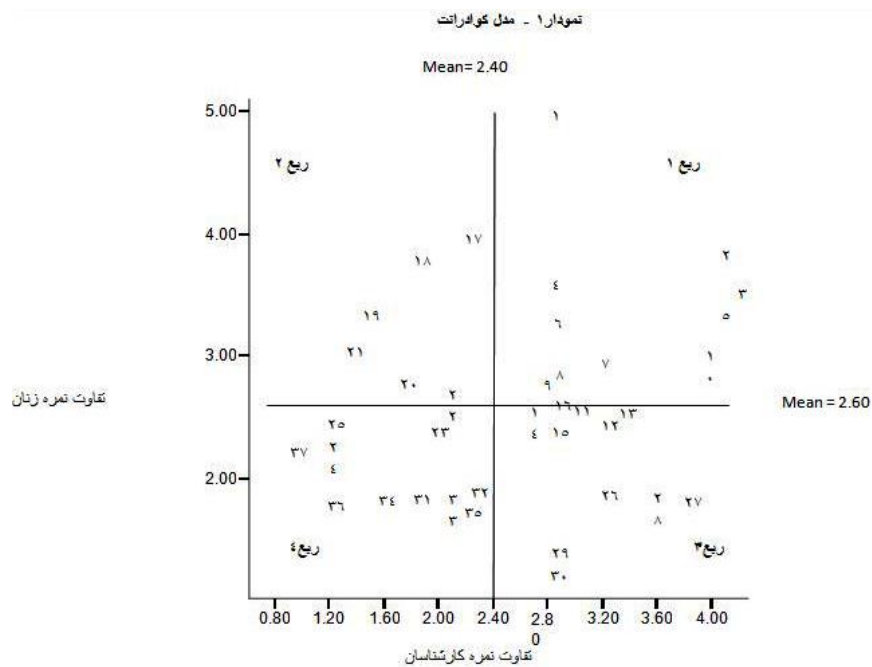
۱۷۸ زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، دوره ۹، شماره ۱، بهار ۱۳۹۰

ادامه جدول (۲): نیازهای آموزشی زنان روستایی در ۴ ربع مدل کوادرنانت

ربع‌ها	شماره سئوالات	موضوعات آموزشی	تفاوت نمره کارشناسان	تفاوت نمره زنان
ربع ۲	۱۷	زراعت یونجه	۲/۵۱	۲/۷۵
	۱۸	تغذیه‌ی گاو شیری	۲/۴۳	۳/۰۰
	۱۹	زراعت کلزا	۲/۵۱	۳/۱۳
	۲۰	استفاده از کودهای ریز مغذی	۲/۵۷	۲/۶۲
	۲۱	تبدیل زمین‌های کم بازده به علوفه	۲/۳۵	۲/۶۳
	۲۲	شناسایی و بهره‌برداری از گیاهان دارویی	۲/۵۸	۲/۶۵
ربع ۳	۱۱	مدیریت تلفیقی مبارزه با سن	۳/۹۲	۲/۰۰
	۱۲	بهداشت شیر	۳/۷۵	۱/۷۵
	۱۳	بیماری‌های مشترک انسان و دام	۳/۳۲	۱/۲۵
	۱۴	بهداشت و بیماری طیور	۲/۷۶	۱/۶۳
	۱۵	بیماری انگلی داخلی و خارجی دام	۳/۰۰	۱/۱۳
	۱۶	تولید و تبدیل فراورده‌های زراعی	۲/۶۷	۱/۸۸
	۲۶	کشت و پرورش قارچ	۲/۳۵	۱/۷۵
	۲۷	آموزش مبارزه با اعتیاد	۲/۳۳	۱/۰۰
	۲۸	بهداشت دام و جایگاه	۲/۴۲	۱/۰۰
	۲۹	مبارزه با آفات و بیماری‌های زراعی	۱/۸۴	۳/۰۰
ربع ۴	۳۰	کشت سبزی و صیفی	۱/۸۰	۳/۵۰
	۲۳	آموزش روش‌های مناسب تولید	۱/۸۳	۳/۳۸
	۲۴	پرورش گیاهان آپارتمانی	۱/۳۸	۲/۶۳
	۲۵	مرتعداری	۱/۱۷	۲/۶۳
	۳۱	زراعت نخود	۱/۸۰	۱/۶۳
	۳۲	بیماری تب برفکی	۱/۸۳	۲/۰۰
	۳۳	بیماری هاری	۱/۸۲	۱/۸۸
	۳۴	تبدیل فراورده‌های دامی	۱/۸۰	۱/۳۸
	۳۵	کاشت و پرورش مو	۱/۷۰	۲/۰۰
	۳۶	آموزش چگونگی تشکیل شرکت‌های تعاونی	۱/۷۵	۱/۰۰
	۳۷	آموزش فرهنگی مبارزه با مرد سالاری	۲/۱۹	۰/۷۵

مقایسه نتایج حاصل از مدل بوریچ و کوادرانت^۱

به منظور مشخص نمودن نقاط اشتراک دیدگاه زنان و کارشناسان به مقایسه نیازهای آموزشی از دیدگاه زنان و کارشناسان پرداخته می‌شود (نمودار ۱). در نهایت ۱۰ نیاز آموزشی در ربع ۱ مدل کوادرانت، بر ۱۲ اولویت اول در مدل نیازسنجی بوریچ^۲ از دید زنان منطبق بود و ۱۰ موضوع آموزشی در ربع ۴ مدل کوادرانت بر ۵ اولویت آخر مدل نیازسنجی بوریچ از دید زنان منطبق بود. با توجه به همسانی تقریبی نتایج حاصل از دو مدل، می‌توان نتیجه گرفت که کارشناسان ترویج و زنان روستایی دارای دید یکسانی در مورد نیازهای آموزشی بوده و با هم در توافق می‌باشند که این نشانه‌ی شناخت صحیح کارشناسان ترویج از نیازهای زنان روستای قمام می‌باشد. البته با توجه به اینکه این مطالعه موردی می‌باشد تعمیم پذیری یافته‌ها امکان پذیر نبوده و ممکن است تکرار همزمان این دو مدل در سایر روستاها نتایج یکسانی را به بار نیاورد.

¹. Quadrant & Borich Model

². Borich Needs Assessment Model

نتیجه گیری

هدف کلی این پژوهش تعیین نیازهای آموزشی زنان روستای قمام شهرستان سنقر با استفاده از مدل نیازسنجی بوریچ و تطبیق آن با دیدگاه کارشناسان ترویج با استفاده از مدل کوادرانت بود. اولویت بندی نیازهای آموزشی زنان روستایی از دید خود آنان با استفاده از مدل بوریچ نشان داد که ۱۲ نیاز آموزشی دارای بالاترین اولویت می باشند. مدل تجزیه و تحلیل کوادرانت به منظور تطبیق نیازهای آموزشی از دید زنان روستایی و کارشناسان ترویج مورد استفاده قرار گرفت.

در مجموع ۱۰ نیاز آموزشی در ربع ۱ مدل کوادرانت بر ۱۲ اولویت اول در مدل نیازسنجی بوریچ از دید زنان منطبق بود و ۱۰ نیاز آموزشی در ربع ۴ مدل کوادرانت بر ۵ اولویت آخر مدل نیازسنجی بوریچ از دید زنان منطبق بود. با توجه به همسانی تقریبی نتایج حاصل از دو مدل، می توان نتیجه گرفت که کارشناسان ترویج و زنان روستایی دارای دید یکسانی در مورد نیازهای آموزشی بوده و باهم در توافق می باشند. این مسئله نشان دهنده ی شناخت درست کارشناسان ترویج از نیازهای آموزشی زنان روستای قمام می باشد.

با توجه به یافته ها و نتایج پژوهش، پیشنهادات زیر ارائه می شود:

۱. پیشنهاد می گردد که قبل از اجرای برنامه های آموزشی زنان با استفاده از مدل های بوریچ و کوادرانت نیازسنجی انجام شود. استفاده از مدل تجزیه و تحلیل کوادرانت، جهت کاهش خطا در نیازسنجی و تلفیق همزمان دیدگاه های کارشناسان و زنان روستایی در زمینه ی نیازهای آموزشی توصیه می گردد.

۲. از طریق ایجاد ارتباط بیشتر بین کارشناسان ترویج و زنان روستایی می توان موجبات درک صحیح نیازهای آموزشی زنان توسط کارشناسان را فراهم آورد.

۳. با توجه به اینکه نیازهای آموزشی در مقوله ی «مهارت های ویژه ی زنان» در مدل بوریچ و کوادرانت اولویت های آموزشی بالایی را دارا می باشند، لذا برگزاری دوره های آموزشی در این زمینه از جمله «اقتصاد خانه داری»، «آموزش تغذیه ی کودکان»، «مهارت های طبخ غذا» و «آموزش خیاطی» توصیه می گردد.

نیازسنجی آموزشی زنان روستای قمام شهرستان سنقر ۱۸۱

۴. نظر به اینکه نیازهای آموزشی در مقوله‌ی «دامپروری» در هر دو مدل، از مهارت‌های مورد تأکید است، لذا برگزاری هرچه بیشتر دوره‌های آموزشی در این زمینه از جمله «پرورش زنبور عسل»، «تربیت پرواربند گوساله»، «پرورش گوسفند گوشتی» و «تغذیه‌ی گاو شیری» توصیه می‌گردد.
۵. با توجه به نتایج پژوهش، برگزاری هر چه بیشتر دوره‌های آموزشی در زمینه‌ی زراعت از جمله «تغذیه‌ی گیاهان زراعی»، «زراعت یونجه»، «سبزی‌کاری و گل‌کاری در منزل» توصیه می‌گردد.
۶. با توجه به اینکه سوادآموزی یکی از نیازهای زنان روستایی می‌باشد. تقویت برگزاری کلاس‌های «سوادآموزی» زنان روستایی جهت آماده سازی آنان برای شرکت در دوره‌های آموزشی توصیه می‌گردد.
۷. با توجه به بی‌سوادی درصد بالایی از زنان روستایی، تهیه‌ی فیلم‌های آموزشی با زبان محلی در زمینه‌ی نیازهای آموزشی آنان و توزیع آن بین زنان روستایی توصیه می‌گردد.

منابع

- اخلاص‌پور، رویا (۱۳۶۹) آشنایی با فعالیت‌های زنان روستایی: اولین گام در تصمیم‌گیری آموزش ترویج، گزارش تحقیقاتی سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج، تهران.
- باقری، میترا (۱۳۶۸) مشخصات اشتغال زنان در ایران: ۱۹۸۲-۱۹۷۲، تهران، سازمان برنامه و بودجه؛ دفتر آمار و منابع انسانی، ص ۱۴۲.
- بنی هاشمی، فروغ‌السادات (۱۳۷۰) نقش زنان عشایر در طرح‌های توسعه استان کهگیلویه و بویراحمد، ماهنامه جهادش، ۱۶۶-۱۶، صص ۳۵-۲۶.
- رخشان، فریدون (۱۳۶۹) طراحی و تجزیه و تحلیل نظام های آموزشی، نیا
- سازمان برنامه و بودجه (۱۳۵۲) تجزیه و تحلیل اجمالی موقعیت اقتصادی، اجتماعی زنان در استان چهارمحال بختیاری، ص ۴۳.
- سازمان برنامه و بودجه (۱۳۵۲) نقش زنان در استان کرمان. سازمان برنامه و بودجه استان، ص ۳۰.
- سرحدی، فریده و همکاران (۱۳۷۲) جایگاه اجتماعی اقتصادی زنان در روستای آهندان تهران: مرکز مطالعات اقتصادی اجتماعی، ص ۱۶۰.
- سرحدی، فریده و پروین معروفی (۱۳۶۹) جایگاه اقتصادی اجتماعی زنان روستایی در تولید: مرکز مطالعات اقتصادی کشاورزی، ص ۱۶۰.
- سلطانی، سیما (۱۹۸۹) گزارش اجمالی از مسائل و مشکلات زنان در استان سیستان و بلوچستان. دفتر کمیسیون زنان استانداری سیستان و بلوچستان، ص ۳۰.
- عباس زادگان، سید محمد و جعفر ترک زاده، (۱۳۸۰) تجزیه و تحلیل نیازها در سازمان، نشر.

۱۸۲ زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، دوره ۹، شماره ۱، بهار ۱۳۹۰

فاتحی اجاره گاه، کوروش (۱۳۷۲) آشنایی با آموزش‌های ضمن خدمت کارکنان: تهران: سرمد.

مطیع، ناهید (۱۳۵۸) «تجزیه تحلیل نقش اجتماعی زنان ایران با تأکید بر منطقه ایوانکی»، پایان نامه دکتری دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

ولی زاده دانا، مینا (۱۳۷۰)، «نقش زنان در کشاورزی»، مجله زیتون، ش ۱۰۷، ص ۳۵.

Barrick, K.R., Ladewig, H.W. (1983) "Development of a systematic approach to identify technical in service needs of teachers", The Journal of American Association. 21(1):13-20.

Barrick, K.R., & Powell, R. P. (1986) Assessing needs and planning in service education for first year vocational agriculture teacher. Proceedings of the Thirteenth Annual National Agricultural Education Research Meeting. Dallas: American Association of Teacher Education in Agriculture.

Borich, G.D. (1980) "A needs assessment model for conducting follow- up studies", The Journal of Teacher Education. 31(3):39-42.

Bradshaw, J. (1972) "The concept of social need", New society 30 (march): 640-643.

Burton, J. (1985) Need assessment. Educational technology publication, New Jersey.

Burton, J., & Mirrill, P. (1991) Needs assessment: Goals, needs and priorities. In L. J. Briggs, K. L. Gustafon, and M. H. Tillman (Eds.), instructional design : principles and applications (2nd.). Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology.

Gable, R. K., Pechone, R. L., & Gillung, T. B. (1981) "A need assessment model for establishing personnel training priorities", Teacher Education and Special Education. 25(4):38-44.

Gilbert. T. (1978) Human competence: Engineering worthy performance, New York: McGraw-Hill.

Gordon, S. (1994) Systematic training program design: Maximizing effectiveness and minimizing liability, Englewood Cliffs NJ: prentice Hall.

Hannum, W., & Hansen, C. (1989). Instructional system development in large organizations. Englewood Cliffs NJ: Educational Technology.

Kaufman, R. (1992) Strategic thinking: Guide to identifying and solving problem. Arlington, VA: American Society for Training & Development: Washington. DC: International Society for Performance Improvement.

Kleiman, L.S. (1997) Human resource management. New York: West Publishing Company.

Knowles, M. (1973) "The modern practice of adult education", Follett Publishing Co., Chicago, P.85.

Monette, M. (1977) "The Concept of educational need: an analysis of selected literature", Adult Education, Vol. XXVII. no2. pp. 116-127.

- Murk, P.J. & Wells, J.H.** (1988) "A protocol guide to program planning", Training & Development Journal. 42 (10). 45- 47.
- Nnonyelu, c. & Gadzama** (1991) Effective roles for women in Nigerian agriculture support strategies, (pp. 1-19), in FACU (Ed), women in agriculture sup- program. Ibadan: Federal Agriculture Coordinating Unit.
- Olawoye, J.E.** (1985) "Rural women's role in Agriculture production: an occupational survey of women from six selected rural communities in Oyo State", Nigerian Journal of Rural Sociology, 2 (1): 34-39.
- Puchner, D.** (1993) Early childhood, family, and health issues in literacy: international perspectives (LRC/NCAL International paper. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania, National Center on Adult Literacy.
- Pennington, F.** (1980) "Need assessment concept, Model and characteristics", New Direction for Continuing Education. (7):1 -14.
- Rajika, B. & Frank, J.** (1997) "Rural women in India: Assessment of educational constraints", The need for new educational approaches. Journal of Research in Rural Education, winter, 1997. vol. 13, no.3, 183-196.
- Rossett. A.** (1987) Training needs assessment. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology.
- Satio, K.A.** (1992) "Developing agricultural extension for women farmers", World Bank Discussion Papers: 156, Washington, D.C.
- Swanson, B.E.** (1990) The Current status of agricultural extension worldwide. Report of the Global Consultation on Agricultural Extension, FAO, Rome.
- Tylor, R.W.** (1971) Basic principles of curriculum and instruction. Chicago, IL: University of Chicago press.
- Waters, R.G., & Haskell, L.J.** (1989) "Identifying staff development needs of cooperative extension faculty using a modified Borich needs assessment model", The Journal of Agricultural Extension, (2): 26-32.
- Witkin, B. R.** (1984) Assessing need in educational and social programs. San Francisco, CA: Jossey- Bass Inc.